

УДК 331.5.024.52

Сомик О.М., аспірант, Донецький національний університет імені Василя Стуса
**ОСВІТА ТА ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МОЛОДІ ЯК СКЛАДОВІ СТРАТЕГІЇ
ВИХОДУ З ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ**

Проаналізовано сучасні підходи, викладені у роботах зарубіжних економістів та українських науковців щодо подолання економічної кризи. Обґрунтовано важливу роль інвестування в освіту молоді, особливо в кризові періоди розвитку економіки. Наведено класифікації соціально-економічної поведінки людини, що визначають, зокрема, поведінку людини на ринку праці. Досліджено безробіття, що є наслідком технологічних, обґрунтовано шляхи його подолання за допомогою інвестування в освіту молодих фахівців.

Ключові слова: ринок праці, економічна криза, безробіття, освіта, молодь, економічна активність.

Сомик А.Н.

**ОБРАЗОВАНИЕ И ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА МОЛОДЕЖИ КАК
СОСТАВЛЯЮЩИЕ СТРАТЕГИИ ВЫХОДА ИЗ ЭКОНОМИЧЕСКОГО
КРИЗИСА**

Проанализированы современные подходы, изложенные в работах зарубежных экономистов и украинских ученых относительно преодоления экономического кризиса. Обоснована важная роль инвестирования в образование молодежи, особенно в кризисные периоды развития экономики. Приведены классификации социально-экономического поведения человека, определяющие, в частности, поведение человека на рынке труда. Исследована безработица, которая является следствием технологических изменений, обоснованы пути ее преодоления с помощью инвестирования в образование молодых специалистов.

Ключевые слова: рынок труда, экономический кризис, безработица, образование, молодежь, экономическая активность

Somyk O.M.

**EDUCATION AND PROFESSIONAL PREPARATION OF YOUNG PEOPLE AS
AN ELEMENT OF STRATEGIES OF EXIT FROM ECONOMIC CRISIS**

An analysis of several approaches to solving the problem of the economic crisis was carried out. Based on the analysis of scientific papers showed a significant role of investment in youth education, especially in the crisis periods of economic development. The classification of socio-economic behavior of a person is given. The problem of unemployment, which is a concomitant problem of the crisis period, causes, substantiation of ways to overcome it by investing in the education of young specialists.

Key words: labor market, economic crisis, unemployment, education, youth, economic activity.

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки України демонструє наявність основних ознак економічної кризи. Різке погіршення економічних показників країни, значний спад виробництва і зростання безробіття, впливають на якісні показники життєвого рівня та добробуту кожного громадянина. Необхідно зупинити економічний спад, стабілізувати економічну систему, невідкладно приймати швидкі та ефективні рішення. Сьогодні, у сучасній економіці України, чекають на термінове вирішення багато проблемних питань. Реформування державних інститутів, переформатування й

вдосконалення механізмів та моделей соціально-економічного устрою держави, все це – необхідні дії для подальшого розвитку в сучасному світі.

Якщо проаналізувати економічний стан та динаміку розвитку технологій в глобальному масштабі, можна дійти висновку, що світ стрімко змінюється, сучасні технології розвиваються та постійно змінюються, вдосконалюються, модернізуються. Людина в такому світі повинна ставати більш гнучкою, як в мисленні та сприйнятті навколишнього світу, так і в практичних діях на ринку праці. Все більшу роль у розвитку країн відіграють інновації, інноваційний підхід стає основним принципом у будь-якій сфері людської діяльності. Відповідних трансформацій з урахуванням вищевикладеного має набувати освіта та професійна підготовка молоді, що обумовлює актуальність даного дослідження, визначає його мету та його значущість.

Для стимулювання економічного розвитку сучасних держав на перше місце виходить таке явище як інновація. Загальноживаним значенням інновації є розуміння її як нововведення, що породжує нову споживчу цінність створеного в процесі інноваційної діяльності продукту. Створити інноваційний продукт можна лише маючи базові актуальні знання, які отримуються під час освітнього процесу. В Україні, щодо створення ефективних інноваційних інститутів є багато проблем, які гальмують цей процес, а якісна освіта серед них знаходиться далеко не на останньому місці. Бар'єри, які лежать на шляху інноваційного розвитку, спровоковані наступними причинами, що наведені в статті П.Т. Бубенко та В.А. Гусєва [1], а саме: хронічним недофінансуванням сфери науки і технологій; фрагментарним і неякісним інноваційним законодавством; невиконанням інноваційних програм і проектів різного рівня; неефективною, нерідко існуючою лише на папері інноваційною інфраструктурою. Науковці наголошують, що усунення названих фундаментальних причин гальмування інноваційного розвитку потребує переорієнтації зусиль законодавчої та виконавчої влади на створення в економіці країни здорового підприємницького клімату, а також розвитку конкуренції в основних виробничих галузях, рішучого зниження рівня корупції. Але особливу увагу автори звертають на реалізації довгострокових програм підвищення інноваційної культури суспільства і виховання інноваційно активного підростаючого покоління, схильного до вибору самостійних форм економічної активності, що підтверджує нашу основну ідею про першочергове налагодження та оптимізацію системи якісної освіти молоді. Отже, саме розвиток галузі освіти потрібно вважати пріоритетним завданням для української держави, як в теоретичному так і в практичному аспектах. Актуальність даної проблеми підтверджує як інтерес до цього провідних економістів світу, так і сьогоднішня складна економічна ситуація в Україні, яка потребує ефективних шляхів вирішення.

Проблемою подолання економічної кризи та роллю в цьому якості освіти молодого покоління займалися такі зарубіжні вчені, як П. Кругман, Д. Спрінг, Д. Коулман, та вітчизняні – Д. Ільницький, П. Бубенко, В. Гусєва, Є. Головаха.

Метою дослідження є обґрунтування ролі освіти та професійної підготовки молоді серед антикризових інструментів управління національною економікою.

Виклад основних результатів дослідження. Освітній процес молоді це є довготривале дійство, а його результати завжди націлені на майбутнє, необхідність займатися цією проблемою вже сьогодні – безперечна. Існує декілька варіантів протидії суспільством економічній кризі, такі варіанти описані соціологами у виді типологізації. Особливості соціально-економічної поведінки населення України досліджувала Т. Петрушина. У монографії «Соціально-економічна поведінка населення України в умовах інституційних змін» Т. Петрушиною запропоновано класифікацію типів

соціально-економічної поведінки. У наведених типах поведінки присутній так званий адаптивний тип соціально-економічної поведінки розроблений Й. Шумпетером. Концепція підприємництва Й. Шумпетера важлива як з точки зору розвитку самої теорії підприємництва, так і з методологічної позиції розмежування мотивів поведінки пересічного господарського суб'єкта економіки – підприємця, що дозволяє, в рамках економічної поведінки, виділити її якісно різні типи, спрямовані на виконання різних функцій в економічній системі. З точки зору пошуку підстав типологізації соціально-економічної поведінки слід звернути увагу на ідею Й. Шумпетера про характер поведінки рядового господарського суб'єкта, який, на думку вченого, не змінює ситуацію, що склалася, а здебільшого пристосовується до неї. По суті, мова йде про адаптивний тип соціально-економічної поведінки більшості людей. Але в сучасних умовах ринкової економіки дозволити подіям розвиватися природним чином, тобто повільно адаптуватися і реагувати на виклики тільки пристосуванням до них – це означає прийняти і змиритись із наростаючою економічною кризою, що незворотно спричинить всі, описані в економічній теорії, наслідки економічного колапсу. В такому випадку, єдино можливим виходом для стабілізації економічної ситуації в країні стане зовнішнє втручання інших держав або міжнародних інститутів.

Тому в сучасних умовах, не варто сподіватися на долю або везіння, а необхідно докласти максимум зусиль для зупинки кризового процесу шляхом правильних дій, а саме, на нашу думку, необхідно направити інвестиційні ресурси на підготовку молодих кваліфікованих кадрів, які в найближчому майбутньому включаться в механізм інноваційного виробництва, підвищуючи, тим самим, темпи економічного зростання [2, с.88].

Дана типологізація також набула широкого поширення серед українських вчених соціологів. Фахівцями Інституту соціології НАН України запропоновано типологію, яка побудована за способом реагування суб'єктів економічної діяльності на ситуацію напруженості, або, іншими словами, за способом виживання і досягнення успіху. В ній виділено чотири типи соціально-економічної поведінки: адаптивний (пристосувальний), заповзятливий, протестний і партнерський [3, с.113].

Як відомо, одним з проявів економічної кризи – є зростання безробіття. П. Кругман дотримувався позиції про те, що безробіття викликане технологічними змінами, і цю проблему можна вирішити шляхом поліпшення освіти.

Американський економіст Пол Робін Кругман (лауреат Нобелівської премії в області економіки 2008 року) зазначає, що багато фахівців вважають, що за відсутності суворої заощадливості настане фінансова криза. Ці побоювання надзвичайно перебільшені, бо в дійсності нічого подібного не трапляється, але, як зауважував П. Кругман, за винятком країн, що утворюють єврозону.

Думку про те, що заощадливість на державному рівні не має великого впливу на подолання кризових проявів П. Кругман висловив на прикладі Греції. «Нинішня криза – жахлива, просто жахлива історія, щось подібне до економічного спаду 1930-х років, і разом з тим – повчальна. Якщо на короткий час приїдете, скажімо, в Афіни, то побачите в міському центрі гуляючих туристів і подумаєте: не так вже й тут і погано. Але поговоріть з людьми, хоч наспіх поговоріть з ними про те, що коїться нині в афінських передмістях – і жахнетеся. У цій країні чверть людей, які бажають працювати, не можуть знайти собі заняття, в цій країні доходи впали до незмоги, в цій країні соціальні служби розсипаються вщент... Система охорони здоров'я безпорадна, множаться хвороби, яких можна легко запобігати – і так далі, і тому подібне. Тут, по суті, виник би довгий перелік страхів. І справа не в тому, що греки стали ледачішими ніж раніше, справа в тому, що

попит впав неймовірно, в основному завдяки скороченню урядових витрат. Звичайно, ви маєте право доводити: не можна заперечувати, що необхідно скоротити урядові витрати, – але чим же ці витрати замінити? Нічим» [4]. Отож, на прикладі сучасної Греції можна побачити, що однієї економії та заощадливості недостатньо, щоб подолати кризові періоди в економічному розвитку країни.

Треба визнати, що все ж таки, хоча це кардинально і не змінює ситуацію на краще, але раціональність та заощадливість повинні мати місце як один із важливих заходів економічної політики будь-якої держави. Відомий економіст С. Алексащенко у книзі «Битва за рубль», на прикладі Росії, вказував на доцільність скоротити невиправдані державні витрати: «Можна спробувати вирішити всі проблеми держави за рахунок друкарського верстата – друкувати стільки нових рублів, скільки буде записано в черговому плані або законі. Що за цим відбудеться – добре відомо: постійне зростання цін і падіння курсу рубля. Можна скільки завгодно слухати псевдофахівців, які обіцяють за рахунок емісійних рублів вирішити всі структурні проблеми економіки і підняти рівень життя населення, але чомусь не хочеться дотримуватися їхніх порад. Може тому, що немає таких країн, які будують свою економічну політику, спираючись на аналогічні рецепти? ...Держава і всі ми повинні чітко розуміти, що в найближчі роки можна витратити тільки те, що можна зібрати» [5, с.14]. З висловленої позиції С. Алексащенко можна зробити висновок, що держава, яка живе в борг не може уникнути кризи.

Після визнання декількох аргументів про причини високого рівня безробіття в «Білій книзі» (Білі книги Європейської Комісії містять пропозиції щодо діяльності Європейського Союзу і являють собою розроблені експертами та офіційними службами конкретні напрямки політики) була прийнята позиція П. Кругмана про те, що безробіття викликане технологічними змінами, і цю проблему можна вирішити шляхом поліпшення освіти. У документі йдеться: «Не доведено, що нові технології знижують рівень зайнятості. Деякі технологічно розвинені країни створили навколо нової діяльності, пов'язаної з інформацією, цілу низку співставних, а в деяких випадках і більш чисельних робочих місць, ніж ті, які були втрачені в інших галузях» [6, с.27].

Тому, згідно з положеннями «Білої книги», поява і домінування інформаційного суспільства потребують навчання робочого персоналу новим формам праці і виробництва. Швидкі зміни у технологіях вимагають від працівників постійного опанування новітніх навичок, «інформаційні технології сприяють зникненню рутинної і повторюваної роботи. Зміст роботи буде більшою мірою складатися з інтелектуальних завдань, що вимагають ініціативи та здатності до адаптації» [7].

Зростання рівня безробіття в періоди кризи провокує затягування цієї кризи на більш тривалий період і в багато разів посилює кризові наслідки. Ефективний метод зменшення безробіття – це активні інвестиції в освіту молоді, тому як тільки підвищуючи рівень освіченості молодих робочих кадрів можливо підготувати достатньо пристосованих, гнучких і здатних підлаштуватися під різні умови ринку праці фахівців. В іншому випадку, молодий фахівець без належної підготовки елементарно не зможе ефективно підтримати виробничий процес, що відбувається у складних кризових обставинах і в кращому випадку застосує себе в сфері малоефективної некваліфікованої праці.

На підтвердження значення для економіки держави інвестицій в освіту молоді, наведемо приклад економічної політики США другої половини ХХ ст. Наймасштабніші інвестиції в науковоосвітню інфраструктуру в університетах та військове співробітництво у 1960 – 1970-ті роки у США наблизили їх до кінцевих споживачів. Сучасну хвилю глобалізації зумовлено, по-перше, завершенням ери конвеєрного

виробництва, по-друге, бурхливим розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, які спричинили інтернаціоналізацію фінансових ринків, і, по-третє, розвитком інноваційних форм виробництва. Це вимагає від суб'єктів гнучкості та пристосованості до економіки знань. Становлення США як економічного лідера у післявоєнний період стало можливим завдяки силі та гнучкості системи вищої освіти, дослідницьким університетам, які разом дають економічно відчутні результати, а саме:

- створення нового знання;
- формування людського капіталу;
- виробництво знанневої інфраструктури;
- технологічні інновації;
- трансфер ноу-хау;
- капітальні інвестиції;
- регіональне лідерство в національному та міжнародному масштабах;
- вплив на регіональне середовище [8].

Про значущість підтримки освіти для зростання економіки висловлювався заступник директора Інституту соціології НАН України Є. Головаха, який підтвердив пріоритетне значення якісної освіти для економічного розвитку будь-якої держави [9]. Він зазначив, що держава має забезпечити пріоритетне фінансування освіти. Для подальшого сучасного розвитку держави необхідно забезпечити еволюційний розвиток суспільства зі зміною пріоритетів. «Серед цих пріоритетів я бачу три. По-перше, осучаснення освіти і виділення коштів на неї. Освіта – це річ, яка насамперед відрізняє нас від третього світу, а не економічні показники. По-друге, наука. У третьому світі немає науки. По-третє, інноваційний бізнес. Це той бізнес, який дає велику додану вартість, використовує науку на практичному рівні, дає можливість розвиватися сучасній економіці» [10], – зазначав Є. Головаха.

Про важливість освіти та підготовки кадрів вказує Д. Ільницький. Він зазначив, що серед основних блоків індексу глобальної конкурентоспроможності перше місце за щільністю кореляційного зв'язку з розміром ВВП на душу населення посідає технологічна готовність, яка фактично характеризує стан технологічної інфраструктури, здатність інституцій підтримувати її на потрібному рівні. Інститути, вища та базова освіта, підготовка кадрів, інновації, також є компонентами, які демонструють щільний зв'язок з ВВП, тому вони варті уваги як чинники ефективного використання та примноження інтелектуального капіталу [6, с.28].

У той же час, зазначимо, що у періоди економічної нестабільності молоді фахівці стикаються зі складними проблемами на ринку праці, а саме з необґрунтовано низькою оплатою праці – в кращому випадку, та з безробіттям – в більшості випадків. Це підштовхує кваліфікованих молодих фахівців застосовувати себе у сфері некваліфікованої праці. Коли молода людина набуває свій трудовий досвід в сфері некваліфікованої праці, здебільшого як епізодичний момент у своїй кар'єрі, наприклад, під час літніх канікул в період навчання, то цей досвід тільки допомагає людині сформуватися як особистість і бути готовою застосувати себе в якості дипломованого фахівця. Але, коли така зайнятість стає єдиною можливою для більшості молодих фахівців, які вже закінчили вищий навчальний заклад, тоді неминуче настає регресія професійних умінь і навичок, які були закладені в процесі навчання. Через це молодий фахівець втрачає значну частину свого професійного потенціалу і надалі, коли вакансія за його кваліфікацією все ж таки з'явиться, то вже не зможе конкурувати з іншими професіоналами. Буде відбуватися закономірна втрата цілого покоління кваліфікованих кадрів. А це означає, що при поліпшенні економічної ситуації, що неодмінно настане,

утримувати тенденцію до економічного зростання буде просто нікому. В державі вже не вистачить кваліфікованих працівників. Тим самим, кризова ситуація знову і знову буде повторюватися, а довгоочікуване зростання так ніколи і не настане. Тому, як і П. Кругман, ми вважаємо що під час економічної кризи потрібно збільшувати фінансування освіти як першочерговий антикризовий захід. Виходячи з цього, заощаджувати на освіті молоді не можна ні в якому разі.

Ринок праці є важливою темою Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ). На черговому щорічному форумі, який відбувся у 2016 році в Давосі обговорювався сучасний стан ринку праці та перспективи його майбутнього розвитку. На сайті ВЕФ було опубліковано звіт обговорення майбутнього ринку праці, і ця тема стала ключовим моментом на щорічній нараді Всесвітнього економічного форуму у 2017 році. У доповіді йшлося про стан ринку праці кваліфікованих кадрів у 10 великих країнах світу [11].

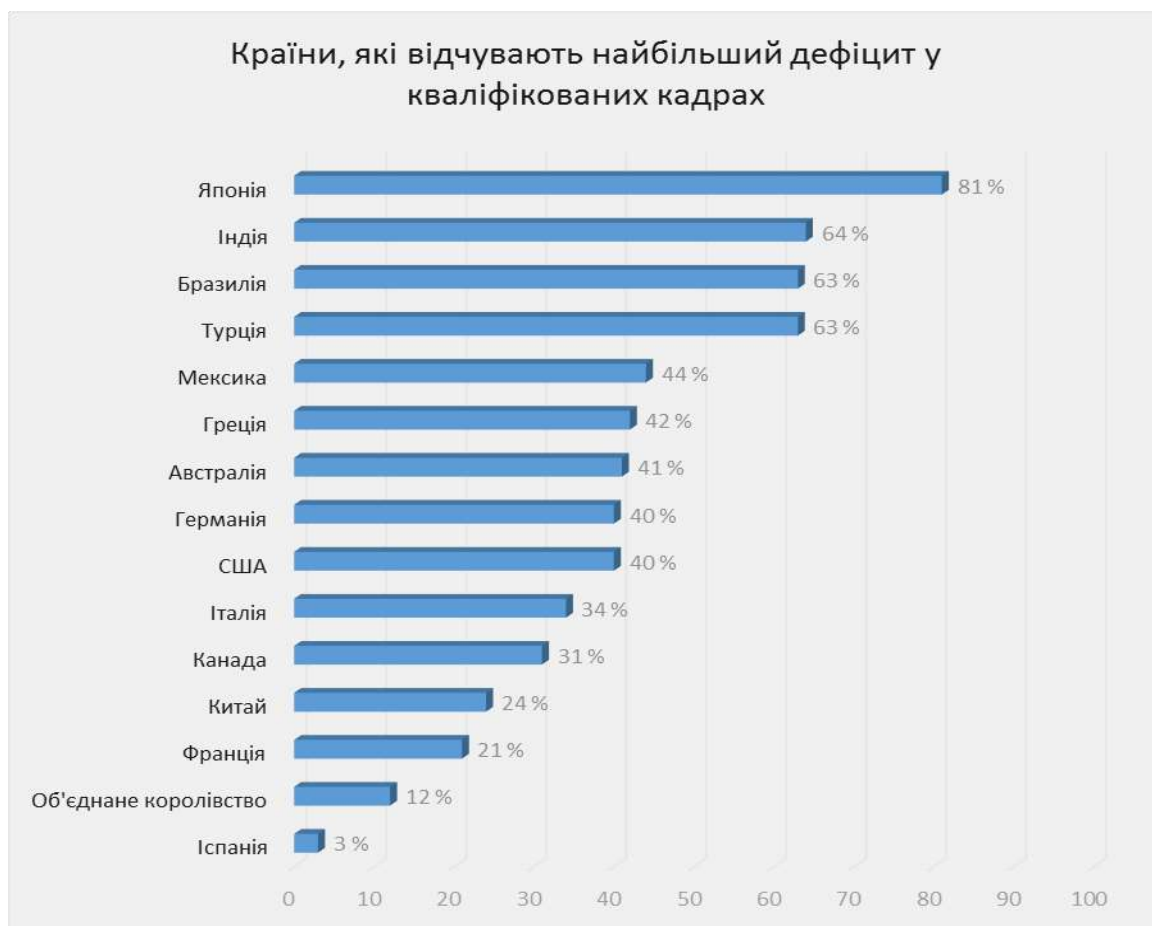
Швидкий технологічний прогрес та комп'ютеризація робочого місця, роблять процес виконання робочих обов'язків більш важким для працівників. Збільшується дисбаланс між навичками працівників і потребами роботодавців.

Проаналізуємо потребу у кваліфікованих робочих кадрах у країнах світу, яка зображена на рис. 1 [12]. На даній діаграмі представлено перелік країн, які відчувають найбільший дефіцит кваліфікованих кадрів. Масштаб проблеми варіюється від країни до країни, але особливо складна ситуація в Японії, де 81% компаній (з 10-ю або більшою кількістю співробітників) відчувають труднощі в пошуку кваліфікованих працівників. Ця інформація була оприлюднена згідно з останніми даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Тим часом, 45% опитаних працівників ОЕСР вважають, що у них немає відповідного набору навичок, щоб мати змогу ефективно виконувати свою роботу. Це було підкреслено в якості однієї з основних сучасних проблем в Мексиці, Японії та Кореї. І тільки троє з 10 робочих вважають, що вони мають всі необхідні навички, щоб бути в змозі впоратися з більш вимогливою роботою.

У 2013 р. в Європі 40% роботодавців повідомили, що у них були проблеми з пошуком людей з необхідними навичками. Ця проблема була найбільш поширеною у виробничому секторі, йдеться в доповіді ОЕСР.

Під час стрімкого технічного прогресу, коли швидко розвиваються цифрові технології, з'являються інноваційні продукти, які змінюють робочі навички та методи за якими ми працюємо. Ці зміни зумовлюють необхідність самовдосконалення робочих кадрів, яким потрібно буде мати сформовані навички для швидкого адаптування до швидких технологічних змін. Так як раніше зроблені людьми комп'ютери стають розумнішими за людей і більш здатні до виконання завдань, співробітники сучасних компаній повинні розвивати навички, які дають їм перевагу над машинами, а саме критичне мислення і творчість. Все це можливо тільки за допомогою якісної освіти.

Узагальнення результатів, викладених у доповідях ВЕФ про майбутнє ринку праці показує, що до 2020 року більше ніж на одну третину навички, які вважаються важливими в сучасному робочому процесі буде змінено. Ці висновки ще раз підтверджують необхідність нового підходу до підготовки робочих кадрів та освітнього процесу молоді в цілому.

Рис. 1. Потреба у кваліфікованих робочих кадрах у країнах світу, % охоплення дослідженнями компаній

Висновки. У ході дослідження наведено аргументацію щодо важливості підвищення якості освіти молоді, що є необхідним заходом для подолання кризової ситуації в економіці.

Сьогоднішня увага держави до системи освіти України говорить про те, що ідея першочергового та одного з найважливіших чинників у вигляді якісної сучасної освіти успішного економічного розвитку – є на порядку денному сьогоднішніх реформ. Так як процес реформування освіти та підготовки кваліфікованих робітничих кадрів вже розпочато, стає нагальною проблема розуміння механізмів та цілей освіти взагалі. Перспективним є подальше вивчення впливу якості освіти на економіку країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Продовжуємо заговорювати інноваційний розвиток / П. Т. Бубенко, В. А. Гусев. // Економіка України. – 2016. – №7 (656). – С. 82–92.
2. Петрушина Т. О. Социально-экономическое поведение населения Украины в условиях институциональных перемен. – К.: Институт социологии НАН Украины, 2008. – 544 с.
3. Промышленное предприятие и его люди: проблемы социально-экономического поведения / Под ред. В.М.Вороны, Е.И.Суименко. – К., 2001. – 351 с.
4. Кругман П. Последние экономические известия 2016 года. Отчего строгая бережливость бесполезна во время экономического спада [Електронний ресурс] / П.

- Кругман // ООО «Украинский экономист». – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://economistua.com/pol-krugman-poslednie-ekonomicheskie-izvestiya-2016-goda/>.
5. Алексащенко С. Битва за рубль: Взгляд участника событий. – М.: Время, 2009. – 208 с.
  6. Науковоосвітня інфраструктура як детермінанта глобального конкурентного лідерства / Д. О. Ільницький // Економіка України. – 2016. – №5 (654). – С. 27.
  7. Spring, Joel H. American education / Joel Spring – 6-th ed. – [s. l.], 1994. – 298 p.
  8. Дослідницькі університети: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні : моногр. ; [за заг. ред. А.Ф. Павленка, Л.Л. Антонюк]. – К. : КНЕУ, 2014. – 550 с.
  9. Куриленко О. Проблема якісної еліти в Україні ще не вирішена, нова революція стане катастрофою – Є. Головаха [Електронний ресурс] / О. Куриленко // ONLINE.UA. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://novyny.online.ua/773020/problema-yakisnoyi-eliti-v-ukrayini-shche-ne-virishena-nova-revolyutsiya-stane-katastrofoyu-golovaha/>.
  10. Вчені Академії – про шляхи розвитку українського суспільства [Електронний ресурс] // НАН України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/News/Pages/View.aspx?MessageID=3015>.
  11. Hallett R. These countries are facing the greatest skills shortages [Електронний ресурс] / Rachel Hallett // The World Economic Forum. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.weforum.org/agenda/2016/07/countries-facing-greatest-skills-shortages/>.
  12. McCarthy N. The Countries Facing The Greatest Skill Shortages [Електронний ресурс] / Niall McCarthy // Statista.com. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.statista.com/chart/4690/the-countries-facing-the-greatest-skill-shortages/>.